כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסוד שיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת משפטים ■ כ"ד שבט ה'תשפ"ב ■ 26.01.2022 ■ גליון מס' 668

שו"ת חורף

הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

כוס פלא להכנת ברד

לכבוד ידידי היקר הרב משה קניג הי"ו,

מחשובי האברכים בכולל ברעננה, ומפיץ תורה לרבים.

אודות שאלתו האם מותר להשתמש בשבת ב'כוס פלא להכנת ברד' והוא פטנט חדש שמקפיאים את הכוס מבעוד מועד, ולאחר מכן מוציאים אותה מהמקפיא ומכניסים לתוכה את הנוזל הרצוי, ואז לוחצים על הכוס כמה וכמה לחיצות (הכוס עשויה מסיליקון גמיש) והנוזל הופך לברד תוך זמן קצר, האם מותר לעשות כן בשבת.

הנה מבואר בגמרא[א] וכן נפסק להלכה[ב] שאסור מדברי חכמים לרסק קרח בשבת, ונחלקו הראשונים בטעם איסור זה:

שיטת רש"י: משום שמוליד בשבת וזה דומה למלאכה שבורא את המים הללו[ג].

שיטת הרמב"ם (ועוד ראשונים): מאחר וזה דומה לסחיטת פירות, יש לחוש שאם נתיר זאת יבוא גם לסחוט פירות ויעבור על מלאכת 'מפרק' (תולדה של 'דש')[ד].

ובספר התרומה כתב שהאיסור הוא משום 'נולד'[ה] והתחבטו רבות האחרונים בהבנת דבריו, האם האיסור מחמת 'מוליד' כלומר מצד עצם המעשה (וזה לכאורה כשיטת רש"י לעיל) או שהוא איסור עצמאי של 'נולד' מחמת עצם זה שנבראו המים הללו בשבת (גם ללא מעשה כלל)[ו].

והרמ"א פסק בסימן שי"ח[ז] שיש מחמירים שלא להניח שומן קרוש (שלא רגילים לאכול אותו במצבו הקרוש) ליד האש בשבת מאחר והשומן חוזר ונימוח, וכתב שיש להקל במקום הצורך, ומוכח לכאורה שהנחת השומן כנגד האש אינה בכלל גזירת ריסוק קרח שאם כן לא היה ניתן להקל במקום הצורך, אלא שכל החשש הוא מצד דברי ספר התרומה הנ"ל שיש איסור של 'נולד' וזה שייך גם בשומן שנימוח על ידי כך שמניחים אותו על יד האש, ומבואר שהרמ"א חושש לדעת ספר התרומה, אבל מיקל במקום הצורך, ואילו לדעת השולחן ערוך שם אין בזה איסור כלל.

עוד יש לדעת שלפי כולם מותר להניח קרח בתוך כוס מים בשבת, והקרח נימוח מאליו, כמבואר להדיא בדברי הגמרא במסכת שבת, שבמקרה כזה אין כאן ריסוק בידיים ואף התוצאה אינה ניכרת לעין (מאחר וזה מתערבב עם המים שבכוס) ולכן גם לא שייך כאן איסור 'נולד'.

הקפאת מים בשבת

אמנם כל זה נאמר ביחס לריסוק קרח בשבת, אבל יש לדון האם מותר לעשות את הפעולה ההפוכה והוא להקפיא מים בשבת ולהפוך אותם לקרח, שהנה לכאורה הטעם של רש"י לא שייך כאן מאחר ואינו עושה מעשה בידיים, אלא רק מכניס את המים לתא ההקפאה וההקפאה נעשית מאליה לאחר זמן ארוך והרי זה דומה להוצאת קרח מהמקפיא ולהניח אותו על השיש, שלשיטת רש"י הדבר מותר, וכמו כן טעם הרמב"ם גם לכאורה לא שייך בהקפאת מים שבוודאי אין הדבר דומה לסחיטת פירות.

אולם מה שיש לדון האם יש כאן איסור מצד דברי ספר התרומה שאם בריסוק קרח בשבת יש לשיטתו

תפוצה לכל קהילות ישראל

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

אלה המשפטים אשר תשים
המשפט הוא אחד משלושת העמודים שעליהם עומד העולם, כמו שאמר רשב"ג: "על שלושה דברים...
המשך בעמ' 5

ים פְּלֶשְׁתִּים
לאחר שמשה רבינו מלמד לישראל, את הדינים שניתנו לו בהר סיני. מבשר הקב"ה לישראל על כניסתם...
המשך בעמ' 4

סיפור לשבת
"זכור את יום השבת לקדשו" - "למען ישב לך"
את הסיפור הבא, המספק הצצה לחדר הדיונים בבי"ד של מעלה, סיפר רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל: בעת...
המשך בעמ' 5

הרבנית חיה מושקא שניאורסאהן ע"ה: סיפור חייה של אישה מיוחדת
הרבנית חיה מושקא שניאורסאהן ע"ה נולדה ביום השבת, כ"ה באדר תרס"א (1901) להוריה רבי יוסף...
המשך בעמ' 6

שביבים
- "אל יקנא לבך בחטאים"
- קול תודה
- "לפעמים על האדם לדבר אל עצמו"
- הַפַּנצ'ר עַל אֵם הַדֶּרֶךְ שֶׁהוֹבִיל לַדֶּרֶךְ הַנְּכוֹנָה בְּיוֹתֵר!...

המשך בעמ' 9

גאולה מתוך מעשים טובים
"וכי ימכור איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים, אם רעה בעיני אדוניה אשר לא יעדה לעם נכרי לא...
המשך בעמ' 11

בעל שו"ת ישכיל עבדי
חכם עובדיה הדאיה נולד לאביו חכם שלום הדאיה בארם צובא, היא חלאב שבסוריה, בכ"ד בטבת תר"ן. בשנת...
המשך בעמ' 12

איסור של נולד, יש לומר שהוא הדין להיפך וגם בהקפאת מים לקרח בשבת יש איסור של נולד, ומה לי הפיכת קרח למים או מים לקרח לעניין זה.

אך לפי זה יוצא שלבני ספרד לא יהיה איסור להקפיא קרח בשבת שהרי השו"ע דחה לגמרי את שיטת ספר התרומה[ח], ואף לרמ"א יהיה ניתן להקל במקום הצורך כמבואר לעיל.

חידושו של הגאון מטשעבין[ט]

אך הגאון מטשעבין כתב לחדש שכל מה שהראשונים לא קיבלו את חידושו של ספר התרומה זה משום שמדובר על קרח שהפך למשקה, שמאחר וחישב על הקרח למשקה הרי זה מוגדר כמשקה כבר בעודו קרח ולכן אין זה 'נולד', אבל במקרה הפוך שהופך את המים לקרח גם שאר הראשונים יודו שיש בזה איסור של 'נולד', וממילא פעולה זו אסורה גם לדעת השולחן ערוך, ולא יהיה ניתן להקל גם במקום הצורך, שכל מה שהיקל הרמ"א במקום הצורך הוא משום שסמך על שאר הראשונים החולקים על בעל התרומה.

אולם רבים מפוסקי זמננו חלקו על הנחה זו של הגאון מטשעבין והוכיחו שאין לחלק בין הפיכת קרח למים להפיכת מים לקרח ואולי אדרבה הפיכת מים לקרח היא קלה יותר שהרי הקרח לאחר ההקפאה נשאר במצבו רק בזכות המשך שהייתו במקפיא ואין לו קיום מצד עצמו (מה שאין כן בקרח הנהפך למים) ואם כן אינו נחשב 'בר קיימא' מצד עצמו ושמא אין זה נחשב 'נולד' אף לשיטת ספר התרומה, והרי לא שמענו שהברד שיורד בשבת מן השמיים יהיה אסור בטלטול משום 'נולד' הגם שהשינוי מהמים לברד נעשתה רק בסמוך לירידתו באדמה[יא].

והנה למעשה לעניין הקפאת מים בשבת כתב בזה בספר שמירת שבת כהלכתה[יב]:

'טוב להימנע מלתת בשבת וביום טוב מים לתוך תא ההקפאה על מנת להפכם לקוביות קרי אלא אם כן יש צורך גדול בכך'.

ובהערה שם הביא את חידושו של הגאון מטשעבין, אך שוב הביא מדברי הגרש"ז זצ"ל שמפקפק בחידושו והיה נראה לו להתיר 'אי לאו שכבר הורה זקן'.

והנה הגאון מטשעבין אוסר לגמרי גם במקום הצורך, אך מחמת פקפוק האחרונים בדבריו הכריע השש"כ להקל במקום צורך גדול.

כוס הפלא להכנת ברד

ומעתה בנידון דידן נראה שהכנת כוס ברד בדרך כלל אינה בגדר 'צורך גדול', אך מאידך יש לדעת שיש מרבותינו האחרונים[יג] שהתירו לגמרי הקפאת מים בשבת כמבואר לעיל שנקטו שנידון ההקפאה הוא יותר קל מנידון ההפשרה, ובפרט שבדרך כלל מי שמשתמש בכוס הפלא להכנת הברד הם ילדים (ועבורם יש לומר שזה הצורך שלהם, כמו שהמבוגרים זקוקים לקוביות קרח) ולכן היה מקום גדול להקל בכל זה, ובפרט לבני ספרד שהרי השולחן ערוך לא פסק כלל את שיטת ספר התרומה.

הקפאת קרח על ידי מעשה בידיים

אך יש לדעת שנידון דידן של הכנת ברד בשבת הוא חמור יותר מהנידון הרגיל של הקפאת מים בשבת, מאחר ובהקפאת המים אין אנו עושים מעשה בידיים, ולכן כל הנידון הוא רק מצד דברי ספר התרומה, אבל בהכנת הברד בשבת על ידי כוס הפלא, משתמשים בידיים כדי ללחוץ על הכוס כמה וכמה לחיצות, ועל ידי הלחיצות אנו הופכים את המים לברד, ואם כן הרי שיש כאן עשייה ופעולה ישירה של האדם ועל ידי מעשיו בידיו הופך הוא את המים לברד, ואם כן באנו לשיטת רש"י שכתב לאסור ריסוק הקרח בשבת משום שמוליד את המים והרי זה דומה למלאכה שבורא את המים הללו, ואם כן הוא הדין בנידון דידן הרי זה מוליד את הקרח ודומה למלאכה שבורא את הברד הזה.

הקפאה שאינה מתקיימת

והיה מקום לחלק ולומר שעדיין יש לחלק בין הקפאה להפשרה, שההפשרה היא מתקיימת לעולם, אך הברד (בנידון כוס הפלא) אינו יתקיים לעולם ולאחר זמן מסוים הברד יפשיר ויחזור להיות נוזל ואם כן הוי 'אינו מתקיים'?

אך לעניות דעתי זה אינו שאם היינו באים לאסור פעולת ההפשרה משום 'מלאכה' אז היינו באמת מחלקים בין מלאכה המתקיימת למלאכה שאינה מתקיימת, אבל בנידון דידן טעם האיסור לפי רש"י הוא משום ש'דומה למלאכה שבורא את המים הללו' והוא איסור דרבנן משום שנראה זה לאנשים כמלאכה, ואם כן כשם שפעולת הריסוק דומה למלאכה גם פעולת ההקפאה בידיים דומה למלאכה, ובאיסור דרבנן של 'דומה למלאכה' לא שייך לחלק בין מתקיים ללא מתקיים אלא הכול תלוי בפעולה עצמה אם דומה היא למלאכה או לא, ואין זה עניין לתנאי החיוב של 'מלאכת מחשבת' ודו"ק.

ואמנם שיטת הרמב"ם (שהאיסור הוא משום סחיטת פירות) לכאורה לא שייכת בזה מאחר ואין זה דומה לסחיטת פירות, אבל שיטת רש"י שייכת, והבית יוסף וכן המשנה ברורה העתיקו גם את טעמו של רש"י באיסור זה.

ולכן נראה שיש בזה איסור דרבנן גמור לפי שיטת רש"י ובהצטרף דברי הגאון מטשעבין שיש בזה איסור גמור אף לפי שיטת ספר התרומה, נראה שיש לאסור להשתמש בכוס זו בשבת, ויש ללמד את הילדים שאין לעשות כן בשבת (ועיין בהערה לבני ספרד[טו]).

כבר היה לעולמים

והנה אין חדש תחת השמש, ומצאתי בס"ד שכבר דנו בדורות הקודמים בשאלה דומה והיא לה בספר 'פתח הדביר' לרבי חיים בנימין פונטרימולי (מרבני איזמיר, טורקיה. נפטר לפני כ-150 שנה) וזה לשונו שם:

'נשאלתי על הגוי העושה דולדרומא למכור לרבים בימות קיץ, דהיינו שלקח איזה משקה כמו לימונאדה או חלב, ונותן המשקה בתוך כלי, ולוקח כלי אחר רחב מהראשון, ומכניס הקטן מלא המשקה לתוך הגדול, ובאותו חלל הריווח הנשאר בין שני הכלים, מניח שם שלג ומלח, ומגלגל הקטן תוך הגדול פעמים רבות עד שהמשקה שבתוך הקטן נקפא מכוח קרירות השלג דרך דופניו ומוכר ממנו ללוקחים וגם בשבת עושה הגוי דולדרומא זו אי שרי לישראל ליקח ממנו לאכול כיון שהגוי לא עשאו בשביל ישראל'.

והוא שם כתב לאסור לקנות זאת מהגוי מאחר והגוי עובר איסורים בהכנה של הנ"ל הן מצד 'נולד' והן מצד תולדת בונה (מגבן) ואין

להקל מצד שהגוי עושה זאת עבור גויים מחמת החשש 'שמא ירבה'[עז], ובספר שביתת השבת[עז] הביא את דבריו והסכים עמו שיש לאסור אלא שחלק עליו בטעם הדבר שאין לומר שיש בזה איסור של תולדת בונה (מגבן) מאחר ואינו מתקיים, וגם לא שייך לאסור משום 'נולד' שהרי שומן שנפשר מותר, אך הוא עצמו כתב לאסור משום 'מכה בפטיש'.

הרי לן ששני הפוסקים הנ"ל שדנו בשאלה דומה כתבו לאסור זאת, ואף אסרו לקנות זאת מגוי העושה כן בשבת, והן אמנם שלענ"ד יש לדון שלא שייך לאסור מצד מגבן (כי אינו מתקיים) ולא משום נולד (כמבואר לעיל סברות החולקים על דברי הגאון מטשעבין) ולא משום מכה בפטיש (שלא מצינו איסור מכה בפטיש בריסוק קרח וא"כ מאי שנא עשיית ברד, ובלא"ה דנו רבות האחרונים בעניין מכה בפטיש באוכלין) אך כן יש לאסור מצד 'דומה למלאכה שבורא את הקרח הזה' וכמו שביארתי לעיל[ח].

בברכה מרובה,

שבתי יגל

א - מסכת שבת דף נ"א עמוד ב'.
ב - שולחן ערוך אורח חיים סימן ש"כ סעיף ט'.
ג - רש"י שם ד"ה 'כדי שיזובו מימיו'.
ד - ראה רמב"ם הלכות שבת פרק כ"א הלכה י"ב וי"ג ובר"ן על הגמרא בשבת שם.
ה - מובא בר"ן שם.
ו - ראה בזה בספר ארחות שבת חלק א' פרק ד' בהקדמה לסעיפים ל"ט - מ"ב ובהערות שם.
ז - סעיף ט"ז.
ח - עיין בבית יוסף לקראת סוף סימן שי"ח.
ט - הרב דב בעריש וינדפלד זצ"ל, ראש ישיבת כוכב יעקב וחבר מועצת גדולי התורה. נפטר בשנת תשכ"ו.
י - שו"ת דובב מישרים חלק א' סימן נ"ה.
יא - עיין מראי מקומות לכך בספר פסקי תשובות סימן ש"כ אות ט"ז.
יב - פרק י' סעיף ד'.
יג - הערה י"ד.
יד - עיין למשל שו"ת ציץ אליעזר חלק ו' סימן ל"ד וכן חלק ח' סימן י"ב.
טו - עיין בשו"ת יביע אומר אורח חיים חלק ד' סימן כ"ח אות ט' - י"א, שדן בשיטת מרן השולחן ערוך האם פסק לאסור ריסוק קרח בשבת מטעם רש"י או מטעם הרמב"ם, ובמקום אחר כתבתי (סיכומים לסימן ש"כ) שהשו"ע נקט (גם) כטעמו של רש"י, על אף שהביא כל נידון זה בסימן ש"כ שהוא סימן העוסק בסחיטת פירות (ובפתח הדביר שיובא לקמן כתב שם לקראת סוף אות א' שהטעם של רש"י הוא קיי"ל להלכה) אך מכל מקום אם היה מדובר בשאלה הנצרכת להקל בה, היה מקום להרחיב ולפלפל בדעת השולחן ערוך, אבל מאחר ואין בזה צורך, יש לאסור זאת אף לבני ספרד מחמת כל הנ"ל.
טז - עיין בשו"ע סימן שכ"ה סעיף י'.
יז - חלק א' כללי מלאכות שבת, דיני מלאכה שאינה לקיום אות ב'.
יח - והנה הערוך השולחן בסימן ש"כ סעיף כ"ה יצא לחדש שעד כאן לא דיברה גמרא אלא בברד ובשלג אבל בקרח אין איסור לרסקו, וכתב הטעם משום שאולי הקרח כבר היה פעם מים, ולכן אין בו לא נולד ולא משום סחיטת פירות, וכיוון לשיטת שבלי הלקט סימן פ"ה בשם אחיו הרב בנימין, אולם הערוך השולחן עצמו הרגיש שיש בזה קושיא מנידון השומן בסימן שי"ח, ועוד יש להעיר שלפי הטעם של רש"י לכאורה אין לחלק, ועוד יש לומר שבנידון דידן (הקפאת מים) אין זה מועיל שאע"פ שהקרח כבר היה פעם מים, אבל המים עוד לא היו קרח ודו"ק.

אלה המשפטים אשר תשים

/ הרב יעקב הלוי פילבר

המשפט הוא אחד משלושת העמודים שעליהם עומד העולם, כמו שאמר רשב"ג: "על שלושה דברים העולם קיים: על הדין, על האמת, ועל השלום". ובמדרש [דב"ר ה] הוסיפו: "תן דעתך שאם הטית את הדין אתה מזעזע את העולם שהוא אחד מרגליו". על כן עשיית המשפט מלווה את עם ישראל משחר ההיסטוריה שלו, קודם מתן תורה, כבר אצל אבינו אברהם נאמר: "למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו . . . לעשות משפט וצדקה" [בראשית יח יט]. וכן בצאת ישראל ממצרים בבואם למרה, קודם מעמד הר סיני, נאמר [שמות טו כה]: "שם שם לו חוק ומשפט". וכך אח"כ בבוא יתרו למחנה ישראל הוא מוצא את משה יושב ושופט את העם מן הבוקר ועד הערב [שם יח יג]. התורה עצמה, לאחר מתן תורה, מקדישה למשפט לא רק את פרשת משפטים אלא מקומות נוספים עם מצוות והלכות.

מערכת משפטית תקינה, אמיתית ונכונה, אינה תלויה רק בחוקים שעל פיהם דן השופט, אלא לא פחות מכך היא תלויה באישיותו של השופט ודרך ההתנהלות שלו. במסכת שבת [נו א] מציגה הגמרא בפנינו שני מודלים של שופטים, האחד חיובי וראוי לחיקוי, והשני שלילי ופסול מיסודו. שניהם דנו לפי דין תורה אך ההבדל ביניהם היה בהתייחסות לתפקיד השיפוטי. האחד של שמואל הנביא: "שהיה שמואל הצדיק מחזר בכל מקומות ישראל ודן אותם בעריהם. שנאמר: 'והלך מדי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל והמצפה ושפט את ישראל". שמואל ראה בתפקיד השיפוטי שליחות ולא מקור של פרנסה, וכך אנו שומעים מדבריו אל העם: "את שור מי לקחתי ואת מי עשקתי, את מי רצותי ומיד מי לקחתי כופר ואעלים עיני בו ואשיב לכם". ועל שאלתו זו של שמואל משיב העם: "לא עשקתנו ולא רצותנו ולא לקחת מיד איש מאומה". והנה שמואל לא רק שאינו הופך את הדיינות למקור פרנסה אלא תורם לה מזמנו וממרצו, אין הוא ממתין עד שבעלי דינים יטריחו עצמם לבוא אליו אלא הוא מקדים וסובב בכל ערי ישראל וממציא עצמו אצל בעלי הדין לשפוט את ישראל.

ההיפך אירע לשמואל , שהכתוב מעיד על בניו: "ולא הלכו בניו בדרכיו". ואע"פ שפשוטו של מקרא מאשים אותם בנטייה אחר הבצע, לקיחת שוחד והטיית משפט_ רואים חכמים את חטאם לא במקח שוחד והטיית דין. כלומר, לפי חז"ל הם דנו לפי דין תורה, אלא שהכישלון שלהם היה בדרך שבה ניהלו את המשפט. ולמרות שלבניו של שמואל הייתה הדוגמא האישית של אביהם, הם כשלו בתפקידם בגלל רדיפת הבצע וראו במקצוע הדיינות לא שליחות ושירות לציבור אלא קריירה ומקצוע מכניס. על כן היתה המערכת המשפטית שלהם מסורבלת ובלתי מתחשבת, "ישבו בעריהם כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהן". כישלון מערכת משפטית אינו תמיד בפסקי הדין. גם אם פסק הדין הוא נכון אבל הדיין אינו מתייצב בזמן לדיון המשפטי, מלבד חילול השם שיש בדבר, ועינוי הדין, יתכן שיש בהתנהלות זו גזל שהוא פוסל את האדם מלהיות דיין, ודיניו אינם דין. על כן הקפידה התורה לא רק על פסקי הדין היוצאים מבית הדין אלא גם על הדרך שבה מנהלים הדיינים את מערכת המשפט.

ים פְּלִשְׁתִּים

/ הרב איתמר הרשקו

לע"נ אמי מורתי רות ב"ר חיים יהודה ע"ה, הריני כפרת משכבה

לאחר שמשה רבינו מלמד לישראל, את הדינים שניתנו לו בהר סיני. מבשר הקב"ה לישראל על כניסתם לארץ, בהובלת מלאך ה' שיכין להם את מקומם. יחד עם גבולות הארץ המובטחת להם, שהם מים סוף ועד ים פלישתים - בגבול המערבי. ומהמדבר ועד הנהר - בגבול המזרחי .

כשעצם הבשורה על כך, היא כהכנה למה שידע הקב"ה - שישראל עתידים לחטוא בעגל. ולכן לא ילך עמנו ה', אלא ע"י המלאך . עד שביקש משה מה' - ונפלינו אני ועמך . והביא לידי כך, שנדחתה הגזרה בעוד דור.

ויחד עם זאת, הודיע הקב"ה לישראל את עניין קדושת מקום המקדש. כשמקדש של מטה - מכוון כנגד מקדש של מעלה .

סדר הדברים הזה בא, על מנת להמשיך וללמד את ישראל - כיצד פועל ה' בעולם. ובמיוחד על פי הדין האלוקי המסודר שניתן לדייני ישראל - 'אשר תשים לפניהם '.

גבולות הארץ מצויינים, על פי המיקום של ישראל - מיציאת מצרים ועד לכניסה לארץ. ולכן הגבול המערבי נחשב מים סוף, שם עברו ישראל את הים. ועד לים פלישתים - שמתחיל במקום בו היו אמורים ישראל לעבור - ארץ פלשתים . ומסתיים בואכה צור וצידון, שבצפון הארץ - עד להר ההר .

אך למרות שארץ פלישתים נמצאת רק בקצה הדרומי של הים, כל הים נקרא כאן על שמם. שכן עצם ביאת הפלישתים לארץ הזו, היה מכרתים שביוון - דרך הים הגדול. והגעתם לארץ, הכשירה את המקום לכיבוש על ידי ישראל. שהם טיהרו את המקום עליו נשבע אברהם לאבימלך, שיניח אותו לו ולבניו. וכשכפתורים נכנסו לשם - פסקה השבועה .

וכך הכין לנו הקב"ה את הארץ מימי האבות - בצד המערבי של הארץ.

ואילו בצד המזרחי, היה צריך לטהר את ארץ מואב - שנתנה לבני לוט. ולכן כבש אותם סיחון מלך חשבון, והכין את הארץ עבורנו . ולכן גבול הארץ מתחיל מהמדבר, בו הלכו ישראל ארבעים שנה. ומגיע עד לנהר פרת - משם יצא בלעם, וקילל את מואב . ובכך הביא הקב"ה את שלוחיו, למלא את כוונתו - לתת את הארץ לבניו.

ולכן כאשר יוכרתו הפלישתים מצד מערב, ועד לצפונם שבצור וצידון. יח עם ארצות עמון ומואב שמצד מזרח - תוכן הארץ השלימה בה יבנה המקדש במהרה.

עניין זה נגלה במיוחד, במהות של 'משפטי ישראל'. וכמו שאמרו חז"ל, 'אלו המשפטים - דא רזא דגלגול נשמות '. שכאשר ישראל מקימים את הדינים, על פי משפטי התורה. העולם מגיע לכלל שלימות, כמו בימי בראשית . ולכן מינוי הדיינים הכשרים, נעשה דווקא בסמיכות למקום המזבח . שכאשר ישראל יקיימו את המשפטים השלמים - יזכו בזה לבית עולמים.

ובדבר הזה בית מקדש של מטה, מכוון כנגד בית המקדש של מעלה. וכבר הבטיח הקב"ה - שלא יבוא לירושלים של מעלה, עד שתתוקן ירושלים של מטה . וישובו המשפטים להיות בארץ , כמשפטי ישראל.

1 - **מים סוף** שהוא בתחילת מזרח ארץ ישראל כמו שאוכיח בפרשת אלה הדברים. **עד ים פלשתים** שהוא במערב כדכתיב ופלשתים מאחור. **וממדבר** שהלכו בו ישראל מדרום. **עד הנהר** נהר פרת בצפון, כדכתיב מצפון תפתח הרעה כי בבל בצפון - רשב"ם שמות כג, לא

2 - **הנה אנכי שולח מלאך** כאן נתבשרו שעתידין לחטוא ושכינה אומרת להם (שמות לג) כי לא אעלה בקרבך - רש"י שם, כ

3 - והתשובה לפי הדעת הזאת כי הגזרה ההיא לא נתקיימה עם משה בימיו הוא מה שאמר (להלן לג טז) ונפלינו אני ועמך ואמר (שם יז) כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם ועוד אמר (שם לד י) וראה כל העם אשר אתה בקרבו - הרמב"ן, שם

4 - **אשר הכינותי** אשר זמנתי לתת לכם זהו פשוטו ומדרשו אל המקום אשר הכינותי כבר מקומי ניכר כנגדו וזה א' מן המקראות שאומרים שבהמ"ק של מעלה מכוון כנגד בהמ"ק של מטה - רש"י, שם

5 - **אשר תשים לפניהם** אמר לו הקב"ה למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק וההלכה ב' או ג' פעמים עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו לכך נא' אשר תשים לפניהם כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם - רש"י שם כא, א

6 - אם הלכו דרך ישר היו חוזרים, ומה אם כשהקיפם דרך מעוקם אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה אם הוליכם בפשוטה עאכ"ו - רש"י שם יג, יז

7 - **מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר** שהוא במקצוע צפונית מערבית וראשו משפיע ונכנס לתוך הים ויש מרוחב הים לפנים הימנו וחוצה הימנו - רש"י במדבר לד, ז

8 - **כרתים** כן נקראו הפלשתים, והכרתי את כרתים (יחזקאל כ"ה), נגב הכרתי (ש"א ל') - מלבי"ם צפניה ב, ה

9 - **והעוים היושבים בחצרים וגו'** (חולין ס) עוים מפלשתים הם שעמהם הם נחשבים בספר יהושוע שנאמר (יהושע יג) חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי והאשקלוני והגתי והעקרוני והעוים, ומפני השבועה שנשבע אברהם לאבימלך לא יכלו ישראל להוציא ארצם מידם והבאתי עליהם כפתורים והשמידום וישבו תחתם ועכשיו אתם מותרים לקחתה מידם - רש"י דברים ב, כג

10 - ירושה היא להם מאבותיהם - ע"ז נג:

11 - **והוא נלחם** למה הוצרך להכתב לפי שנא' (שם) אל תצר את מואב וחשבון משל מואב היתה כתב לנו שסיחון לקחה מהם ועל ידו טהרה לישראל - רש"י במדבר כא, כו

12 - **באו חשבון** שלא היה סיחון יכול לכבשה והלך ושכר את בלעם לקללו וזהו שאמר לו בלק (שם כב) כי ידעתי את אשר תברך מבורך וגו' - שם, כז

13 - **ואם ירחיב** כאשר נשבע לתת לך ארץ קני וקנזי וקדמוני - רש"י דברים יט, ח

14 - אבל כי תשמר כאשר תגיע זכותך שתשמור כל המצוה לאהבה את השם אהבה שלימה קיימת לעולם שיהיה גלוי לפניו שלא תחטא עוד לעולם אז ירחיב את גבולך ויתן לך כל העמים והוא לימים אשר אמר (להלן ל ו) ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך ו"לבב זרעך" יורה על כל הימים העתידים לבוא וכענין שנאמר בקבלה (ירמיה לב לט מ) ונתתי להם לב אחד ודרך אחד ליראה אותי כל הימים לטוב להם ולבניהם אחריהם וכרתי להם ברית עולם אשר לא אשוב מאחריהם להיטיבי אותם ואת יראתי אתן בלבבם לבלתי סור מעלי ואז כאשר יכרות להם ברית עולם יבדילו שלש הערים האלה - הרמב"ן, שם

15 - פתח רבי שמעון ואמר "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", תרגום ואלין דיניא דתסדר קדמיהון, אלין אינון סדורין דגלגולא, דינין דנשמתין דאתדנו כל חד וחד לקבל עונשיה - זוהר חלק יד, דף צד.

16 - אלא לומר לך כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית - שבת י.

17 - ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח לומר לך שתשים סנהדרין אצל המקדש (ס"א המזבח) - רש"י שמות כא, א

18 - אמר הקב"ה לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא לירושלים של מטה - תענית ה.

19 - וכיון שנתקבצו גליות נעשה דין ברשעים שנאמר (ישעיהו א, כה) ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגיך, וכתיב (ישעיהו א, כו) ואשיבה שופטיך כבראשונה. וכיון שנעשה דין מן הרשעים כלו הפושעים וכולל זדים עמהם, שנאמר (ישעיהו א, כח) ושבר פושעים וחטאים יחדיו (יכלו). וכיון שכלו הפושעים מתרוממת קרן צדיקים, דכתיב (תהלים עה, יא) וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק... והיכן מתרוממת קרנם, בירושלים שנאמר (תהלים קכב, ו) שאלו שלום ירושלם ישליו אוהביך, וכיון שנבנית ירושלים בא דוד - מגילה יז.

סיפור לשבת

"זכור את יום השבת לקדשו" - "למען יטב לך"

את הסיפור הבא, המספק הצצה לחדר הדיונים בבי"ד של מעלה, סיפר רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל: בעת שבת הרידב"ז, מגאוני דורו, על כס רבנותו, חלה במחלה קשה ונוראה,אשר כל באיה לא ישובון. חלוש וחולה שכב במיטתו, כשהרופאים כבר נואשו ממנו והורו לבני ביתו להיערך לפרידה מאביהם האהוב. לפתע נעצמו שמורות עיניו, והוא נרדם. בחלומו, הוא רואה כי בי"ד של מעלה מכונסים לדיון בעניינו, ונמנו וגמרו לסלקו מהעוה"ז ולהעלותו לישיבה של מעלה. בחלומו, מביט הוא מתוח וחרד בדיינים, שאינם אלא מלאכים טמירים,כיצד פוסקים הם פסוקם לסלקו מהעולם, וכבר רצו לחתום הגזירה...לפתע, אץ רץ ממרחקים מלאך אחד, וטענה כבדת משקל בפיו: 'הן הרידב"ז משמש גם כגבאי צדקה, ומי ידאג לצורכי העניים, מי יטרח לקושש עבורם צדקה לשבתות, לחגים, לקמחא דפסחא ולהכנסת כלה, אם יסתלק מן העולם בטרם עת? מי ימחה דמעת אלמנה ומי יעניק מחיה ליתום, אם חלילה הרידב"ז יסתלק זה עתה?' דנו הדיינים בטענת המלאך, והעלו אל שולחן הדיינים מאות טונות בשר, מזון ומחיה, שעתיד הרידב"ז לחלק, אלא ששמחת הרידב"ז על הפיכת רוע הגזירה הייתה מוקדמת מדי, כאשר החליט בי"ד של מעלה כי את מקום הרידב"ז ימלא גבאי צדקה אחר, ואין די בטענה זו להשאירו בעוה"ז. שוב השתרר שקט מתוח באולם הדיונים, ודייני בי"ד של מעלה חזרו ופסקו את פסקם הקשה...אך בטרם תיחתם הגזירה, שוב נרשמה התפתחות מפתיעה: ממרחק גדול עוד יותר הגיע מלאך נוסף, שאחריותו על העתיד לקרות. 'לא ניתן לסלק את הרידב"ז', טען המלאך, 'הרי הוא עתיד לחבר פירוש מקיף על התלמוד הירושלמי, אוצר כלי חמדה שיבאר את דברי הירושלמי בשבעים פנים לתורה. אם יילקח מהעולם עתה, מי יזכה את עם ישראל ואת התורה בפירוש הנפלא הזה?' בחלומו, ראה הרידב"ז את תוכניתו לחיבור על הירושלמי, ומבין שזו "פוליסת החיים" שלו, ובזכות פירוש זה יקבעו הדיינים כי יישאר בעוה"ז. אלא שאף זו הייתה שמחה מוקדמת מדי.. הדיינים אמרו: את החיבור על הירושלמי יכול לחבר גאון אחר, ואין זו סיבה להותירו בין החיים...לפתע נוצר רעש גדול, ומלאך שבתי אחד הופיע בהדרו. 'אמת ויציב כל טענותיכם', פתח ואמר, 'אך לטענה שלי-לא תמצאו תשובה. הרידב"ז נוהג להניח את המפה השבתית על השולחן כבר ביום חמישי בלילה, ומקבל את פני השבת בשולחן ערוך בעוד היום גדול. זו לא זכות פשוטה, זו זכות שראוי להעניק למקיד עליה עוד כמה שנות חיים טובות...'ואכן, לאחר דיון ממושך, קבעו דייני בי"ד של מעלה כי מנהגו של הרידב"ז להקדים פני שבת-ראוי והגון להעניק בעבורו חיים במתנה! כשהתעורר הרידב"ז מחלומו, העיד על דבר החלום ולקחו החשוב, כי בזכות הקדמת קבלת השבת זכה לחיים ארוכים, ואף זכה לעלות ולהשתקע בא"י, להפוך לרב העיר צפת ולחבר את פירושו על הירושלמי. כשסיים רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל את הסיפור המפעים, היה קורא בהתפעלות: 'הביטו וראו! גאון רב זכויות כרידב"ז, לפניו עתיד מזהיר כרבה של צפת וכמחבר פירוש על הירושלמי, מאחוריו עבר עשיר של עסקנות צדקה כבירה-וכל אלו לא הועילו לו לזכות לחיים במתנה! רק זכות הקדמת קבלת השבת, היא שעמדה לו לזכות בחיים חדשים! וכך מבטיחנו ה'פרי מגדים': כול המוסיף מחול על הקודש, ומקבל להקדים תוספת שבת-זוכה שמאריכים לו ימיו ושנותיו.

[הרב חנניה צ'ולק שליט"א]

הרבנית חיה מושקא שניאורסאהן ע"ה: סיפור חייה של אישה מיוחדת

ביוגרפיה קצרה של אשתו של הרבי מליובאוויטש זצ"ל לרגל יום פטירתה

/ הרב מנדי קמינקר

הרבנית חיה מושקא שניאורסאהן ע"ה נולדה ביום השבת, כ"ה באדר תרס"א (1901) להוריה רבי יוסף יצחק והרבנית נחמה דינה. סבה, רבי שלום דובער - האדמו"ר החמישי של חסידות חב"ד - היה זה שהציע לקרוא לה בשם 'חיה מושקא', על שם הסבתא רבא שלה (אשתו של האדמו"ר השלישי, ה'צמח צדק').

במכתב ששלח הסבא להורים הוא איחל כי התינוקת תלך בדרכי זקנתה: "...ונקבל אנחנו כולנו מאיתה רוב נחת ועונג ברוחניות וגשמיות... ושתהיה אישה יראת ה' באמת, ותהיה בכל הפרטים כמו אמה זקנתה הצדקנית זיכרונה לברכה אשר שמה נקרא בה".

את שנות חייה הראשונות בילתה חיה מושקא הצעירה בבית הוריה וסבה בעיירה ליובאוויטש שם ספגה חינוך חסידי-חבד"י שורשי. כבר בגיל צעיר היא אהבה לחשוב ולהתבונן ועל כך מעיד הסיפור הבא: באחרון של פסח, זמן קצר לאחר יום הולדתה החמישי, שיחקה חיה מושקא עם אחותה בחדר האוכל אך את מוחה הטרידה שאלה שלא נתנה לה מנוח: מהו חג אחרון של פסח? מדוע חוגגים אותו? אחותה המבוגרת ממנה ניסתה להסביר לה כי זהו חג רגיל ככל החגים אך היא התעקשה: הרי בשונה משאר החגים לא מברכים בו 'שהחיינו' בהדלקת הנרות של החג! בספריה הסמוכה לחדר האוכל שהה סבה שהאזין לשיחת הילדות. בסעודת החג לאחר-מכן הוא סיפר כי בילדותו אף הוא התחבט בשאלה זו ושאל את אביו. "גם אחי הגדול, זלמן אהרון, לא ידע את התשובה" סיפר הסבא, "אך אחותי, דבורה לאה הסבירה שכאשר שבני-ישראל זוכים לשמור את הפסח כהלכתו מבלי להיכשל באיסור חמץ, הם חוגגים את היום האחרון כתודה לאלוקים". "אבי היה מרוצה מאוד מהתשובה ואמר לה: דבורה לאה, יש לך ראש טוב".

לימים הסביר הרבי מליובאוויטש, בעלה של הרבנית, את השאלה ואת התשובה לאור החסידות.

השהות הממושכת בבית סבה הגדול הותירו עליה רושם עמוק. שנים רבות לאחר-מכן היא ציינה שתפילותיו המרגשות ומעוררות הלב חרוטות בזכרונה ומצלצלות באוזניה עד היום. "אני יכולה לחזור במדוייק על כל הדברים שנאמרו מפיו הקדוש", אמרה. כאשר נפל סבה למשכב נותרה חיה מושקא ערה במשך הלילה כדי לטפל בו.

באוקטובר 1917 פרצה המהפכה הבולשביקית שהפילה את השלטון הצארי. הממשלה הקומוניסטית החדשה מיהרה לנקוט בצעדי דיכוי חריפים נגד כל סממן של דת, ורבי יוסף יצחק שניאורסאהן, שהפך למנהיג תנועת חב"ד-ליובאוויטש לאחר פטירת אביו, מיהר להקים רשת מתחרתית של ישיבות, מקוואות ומוסדות דת ברחבי ברית המועצות.

בתו חיה מושקא היתה חלק בלתי נפרד ממאמצים מחתרתיים אלו שהיו כרוכים בסכנת חיים של ממש. כך, למשל, כאשר אביה ביקש להעביר בחשאי מזון ונרות לאחת הישיבות, הוא בחר בבתו חיה מושקא שעשתה זאת מדי יום ביומו במשך תקופה ארוכה.

מאוחר יותר, כשעבר לפטרבורג והרדיפות נגדו התגברו, הוא מסר לה יפוי כח בו הוא מעניק לה סמכות בלתי מוגבלת לקבל כל מסמך רשמי ובלתי רשמי שנרשם על שמו. בשל האימון הרב שרחש לה אביה, יפוי הכח כלל גם הרשאה להעניק אותו לכל מי שתמצא לנכון.

עבודתו המחתרתית של אביה הלכה והסתעפה והיתה לצנינים בעיני המחלקה היהודית של המפלגה הקומוניסטית, ה'יבסקציה' הידועה לשמצה. בט"ו בסיון תרפ"ז (1927) לפנות בוקר הגיעו פקידי המשטרה החשאית לערוך חיפוש בביתו של רבי יוסף יצחק ולהובילו לבית הסוהר.

ביומנו מתאר רבי יוסף יצחק את החיפוש בחדר בנותיו: "...עברו רגעים אחדים, וקול הפקיד נחמנסון... מצווה לאמר: אתם לכו ועימדו על פתחי הבית לשומרם, אם יבקש איש להכנס לבית תפתחו לו הדלת לרווחה, ואם יחפוץ איש ללכת גם מחדר לחדר או לדבר ביניהם לא תתנו...

..."ראשונה הלכו לחדר בנותי מ' חי' מוסיא (מושקא) ושיינא יחיו לבקר שם. וידרשו מאתם לאמור להם: מאיזה פארטיע (=מפלגה) המה? ויענו כי הם בהפארטיע של אביהם, בנות ישראל בעז-פארטיינע (=בלתי מפלגתיות) מחבבי ארחות ישראל סבא, ממאסים בשאיפות החדשות".

בעיצומו של החיפוש הבחינה הרבנית בחתנה המיועד, רבי מנחם מענדל - שהפך לימים לרבי מליובאוויטש - כשהוא מתקרב ובא אל הבית. היא קראה אליו דרך החלון: "שניאורסאהן, אורחים באו לבקרנו"! הוא הבין מיד מיהם האורחים הבלתי קרואים באמצע הלילה, ומיהר להודיע לחסידים ולהציל מסמכים 'מפלילים' שהעידו על הפעילות החשאית של חותנו. רבי יוסף יצחק נאסר בבית האסורים "שפלרקי" שם נגזר דינו למוות. לאחר לחץ בינלאומי הוחלף דינו ל-10 שנות גלות, ומאוחר יותר ל-3 שנות גלות בעיר קוסטרומה. הוא ביקש כי בתו חיה מושקא תצטרף עמו

בנסיעה זו. (לקריאה: חלקים מרשימת המאסר של רבי יוסף יצחק).
כמה ימים לאחר שהגיע לעיר, בי"ב תמוז התבשר הרבי כי הוא חופשי ורשאי לעזוב את העיר. "כאשר הגיעה הבשורה" סיפרה הרבנית, "לא יכלתי להתאפק ופרצתי בשירת "ניעט ניעט ניקאווא" (שיר חסידי ברוסית שמשמעותו: אין לפחד מאף אחד, לבד מה' אחד)". היא גם היתה זו שטילפנה לבית אביה בלנינגרד כדי לבשר את הבשורה המשמחת על שיחרור הרבי.

כאשר יצאו הרבי ומשפחתו את גבולות רוסיה הסובייטית כמה חודשים לאחר-מכן, נלווה אליהם רבי מנחם מענדל, החתן המיועד. פקידי השלטונות שניסו להערים קשיים על רבי יוסף יצחק שאלו אותו: "האם לא תוכל למצוא חתן אחר לבתך?" "חתן כזה אי אפשר למצוא"! הייתה תשובתו החד משמעית.

בי"ד בכסלו תרפ"ט נישאה הרבנית לרבי מנחם מענדל שניאורסאהן, בנם של רבי לוי יצחק רב העיר יקטרינוסלב (שלאחר-מכן קיבלה את השם דנייפרופטרובסק) והרבנית חנה. רבי מנחם מענדל הוא גם צאצא של האדמו"ר השלישי של חסידות חב"ד, רבי מנחם מענדל בעל ה"צמח צדק" ונקרא על שמו (והרבנית חיה מושקא נקראה על שם זוגתו). חסידים מספרים כי את השידוך יזם הסבא רבי שלום דובער.

החתונה נערכה ברוב פאר והדר בורשה שבפולין והשתתפו בה כל ה'מי ומי' שביהדות פולין באותם הימים. אדמורי"ם, ראשי ישיבות ועסקנים באו להשתתף באירוע המיוחד.

"ידוע ומפורסם" פתח אבי הכלה ואמר בטקס קבלת הפנים, "שבעת שמחת נישואין באות נשמות האבות מן עולם האמת... בתור הזמנה לנשמות הצדיקים אבותינו רבותינו הקדושים אשר יבואו לחופה לברך את הזוג, אומר דברי חסידות המורכבים מדברי זקני החתן והכלה" והוא פתח באמירת 'מאמר' חסידות מעמיק שנפתח במילים "לכה דודי לקראת כלה".

בעוד אלפים חוגגים בורשה שבפולין, היו הוריו של החתן כלואים מעבר למסך של ברזל בעירם יקטרינוסלב. הם לא הורשו לצאת ולהשתתף בחתונת בנם בכורם, אך הדבר לא מנע מהם לערוך חגיגה גדולה בעירם. אלפי מברקים זרמו מרחוק ומקרוב המאחלים להורים המאושרים רוב נחת מהזוג הצעיר.

המרחק הגיאוגרפי לא הצליח להסתיר את חיבת החותנים לזוג הטרי. במכתב ששלח רבי לוי יצחק לבנו ולכלתו שבועיים לאחר החתונה הוא כתב: "חיו יחד חיי נחת שלוה והשקט, תהיו שבעי רצון ועונג זה מזו וזו מזה תמיד בכל עת, תלכו יחד תמימי דעים, ורוח אחד לשניכם, כאיש אחד ממש בכל דבר ודבר כל ימיכם לעולם, ונשבע מכם רוב נחת וענג בגשמיות וברוחניות.

..."רק בנושא אחד רצוני שתהיו כשני אנשים נפרדים, והוא - בנוגע לכתיבת מכתבים אלינו לעיתים קרובות ככל האפשר. בענין זה אל תסמכו זה על זו, ואל תצאו ידי-חובה זו על ידי זה. כתבו הרבה ככל האפשר ולעיתים קרובות ככל האפשר, בלי שום רשמיות.

"ואת כלתי היקרה, שבעינינו הנך בת יקרה ואהובה, מבקש אני ממך: כתבי הרבה ככל האפשר, וגם אלי. מכתבייך יהיו לי נעימים ויקרים מאד. כתבי בדרך הנוחה לך - באידיש או בשפה הרצויה לך. אינך צריכה לכתוב בצורה "רשמית", פשוט כתבי כפי שאומרים ב"מאמע לשון" (=שפת אם), כפי שאת חושבת ומה שאת מרגישה תמיד. בין הורים וילדים אסור שתהיה מחיצה בשום נושא, ואת ומענדל יחי' הנכם בעינינו דבר אחד ממש, וזוהי גם הסיבה שאני כותב לך ולמענדל יחי' מכתב אחד, ולא מכתבים נפרדים, כי בעיני הנכם דבר אחד. אינני רוצה להרגיש אחרת, ואני משער שגם אצלך כך הדבר..."

לאחר חתונתם התגוררו הזוג הצעיר בברלין, וכשהמפלגה הנאצית עלתה שם לשלטון הם היגרו לפריז. בערים אלו נרשם הרבי ללימודים באוניברסיטאות המקומיות, ומלבד זמני ההרצאות הוא הקדיש את שעות היום והלילה ללימוד תורה. הוא ערך ספרי מפתחות לעשרות ספרי חסידות, הרצה ולימד בבתי הכנסיות בהם התפלל וכן שימש כמזכירו של חותנו.

הרבנית סייעה לבעלה בעבודתו האקדמית וכן בעסקנותו הציבורית. באחד המכתבים כינה אותה אביה "מזכירתי הזמנית".

יהודים שהכירו את הרבי והרבנית מתקופה זו סיפרו על שמירתם הקפדנית של הזוג את הלכות הכשרות. לעיתים היתה הרבנית הולכת מרחק רב לרפת בפרברי פריז כדי להשגיח על חליבת הפרות על-מנת שהחלב יהיה 'חלב ישראל'. וכאשר הגיע חג הפסח ולא ניתן היה להשיג מצות שמורות, היא בררה בעצמה חיטים מהם טחנה קמח ואפתה מצות בתנור קטן בביתה.

עם פרוץ מלחמת העולם השניה וכיבוש הנאצים את פריז, מיהרו הרבי והרבנית להימלט לעיר וישי שהיתה אז תחת שלטון נייטרלי. הם הגיעו לעיר בערב חג השבועות כאשר את תום המסע נאלץ הרבי לעשות רגלית בשל כניסת החג. לאחר שהות של כשמונה חודשים בוישי הם נדדו לניס ולמרסיי. במשך מנוסתם התמסרו הרבי והרבנית לסייע לפליטים הרבים שנמלטו מאימת הכובש הנאצי .

כל אותה העת בה נדדו הרבי והרבנית מעיר לעיר, לא וויתרו על קוצו של מנהג ושל הידור. כך, הגיעו לידינו ידיעות על מסירות נפש של הרבי והרבנית למען השגת פת ישראל, אתרוג מהודר, קמח למצות, בצל ל"כרפס" וחריין למרור לליל הסדר, וכדומה.

והנה אנקדוטה שסיפרה הרבנית מתקופת אימים זו:

"בשל המלחמה בו היתה שרויה המדינה הוחרם כל הזהב אשר במדינה ומי שהחזיק זהב היה עליו למוסרו ליד השלטונות. יהודי שהכיר אותנו החזיק ברשותו כמות גדולה של מטילי זהב והוא סבר כי בדירתנו לא יערכו חיפוש. הוא ביקש מבעלי לאכסן את הזהב בביתנו, והוא הסכים.

"כשהמצב החמיר והחלו לחפש גם בסביבתנו, הצעתי לבעלי להעביר את הזהב למקום בטוח יותר. הוא סירב ואמר "זהו ממון יהודי ואנו לא ניגע בו"".

לאחר מאמצי חילוץ בינלאומיים הצליח אביה של הרבנית, רבי יוסף יצחק שניאורסאהן, לצאת מן התופת באירופה ולהגיע למקום מבטחים בארצות הברית בט' באדר שני ת"ש (1940). מיד עם הגעתו הוא החל לעשות ככל יכולתו לחלץ את שתי בנותיו וחתניו (רבי מנחם מענדל והרבנית חיה מושקא, ואחותה הרבנית שיינא ובעלה רבי מנחם מענדל הורנשטיין) ולהביא אותם לארצות הברית.

מאמציו הצליחו בחלקם: הרבי והרבנית הגיעו לחופי ארצות הברית בכ"ח בסיון ה'תש"א (1941); בני-הזוג הורנשטיין לא הצליחו להיחלץ ונספו במחנה ההשמדה טרבלינקה, ה' יקום דמם.

לאחר פטירתה של הרבנית נחקקה על מצבתה כיתובית לעילוי נשמת אחותה, הרבנית שיינא.

גדולה היתה שמחתה של הרבנית להתאחד מחדש עם הוריה ומשפחתה בארצות-הברית. אך אביה, שהיסורים שסבל ברוסיה הסובייטית ובתקופת שהותו בורשה הכבושה הותירו עליו רושם עמוק, חלה ונפטר כ-9 שנים לאחר פגישתם המחודשת, ביו"ד בשבט תש"י (1950).

החסידים האבלים שמו את עיניהם על חתנו של הרבי, רבי מנחם מענדל, וביקשו ממנו למלא את מקום חותנו. כמה מהם הכירו את גאונותו הנדירה בתורת הנגלה ובנסתר; אחרים ראו את האימון הרב שרחש לו חותנו, כשמינה אותו למנהל הזרוע החינוכית, החברתית והוצאת הספרים של חב"ד-ליובאוויטש.

במשך שנה תמימה סירב הרבי לקבל על עצמו את עול ההנהגה, ולבסוף כשעשה זאת היה זה גם בהשפעת זוגתו, הרבנית חיה מושקא. היא ידעה היטב את הקורבן שהיא מקריבה - השעות הרבות שהרבי יקדיש למען חסידיו ולמען כלל ישראל - אך עשתה זאת בלב שלם.

כאמור, הורי הרבי נותרו מאחורי מסך הברזל בעירם דנייפרופטרובסק ובמשך שנים הקשר ביניהם נוהל באמצעות מכתבים בלבד. בשנת 1939 נאסר אביו של הרבי, רבי לוי יצחק, באשמת פעילות 'מחתרתית' (קרי: פעילות להפצת יהדות) ונשלח לעיר גזירה לציאילי שבקזחסטן. גם בהיותו בגלות הוא לא פסק מלהגות בתורה, ואשתו שהצטרפה אליו הכינה דיו מעשבים עמו הוא העלה על כתב את חידושי התורה שלו. מאוחר יותר, בשל התנאים-לא-תנאים בהם חי, הוא נפטר בכ"ף באב תש"ד (1944) בעיר אלמטי שם גם נקבר.

לאחר פטירתו עברה אשתו, הרבנית חנה - אישה משכילה בזכות עצמה - למוסקבה, כאשר היא מביאה עמה את חידושי התורה של בעלה למרות הסיכון שהיה כרוך בדבר. היא יצאה מרוסיה ביציאת החסידים הגדולה בשנת 1946 והיגרה לארצות הברית בשנת 1947 שם חיה לצד בנה הבכור עד לפטירתה בו' בתשרי תשכ"ה (1964).

כאשר נפטר בנה הצעיר ר' ישראל אריה ליב בשנת תשי"ב (2591), ביקש הרבי להעלים ממנה את עובדת פטירתו מחשש שהדבר יזיק לבריאותה. הרבנית נרתמה למאמצי ההסתרה וכאשר חותנתה התלוננה על כך שלא קיבלה מכתב מבנה זה זמן רב, זייפה הרבנית מברק שכתב, כביכול, ישראל אריה ליב לאמו.

"מעולם לא אמרתי דבר שאיננו אמיתי" התבטאה הרבנית באותה הזדמנות, "וכעת אני צריכה לעשות זאת", אמרה ונאנחה.

חסידים שהכירו את הרבנית סיפרו בפליאה על היחס המפליא שרכשה אל הרבי. כך, בלילות בהם נערכו התכנסויות חסידים או יחידויות (מפגשים אישיים) של הרבי שנמשכו זמן רב, לעיתים עד עלות השחר, לא היתה הרבנית עולה על יצועה עד שהרבי היה שב הביתה.

בשנותיה האחרונות, כאשר סבלה קשות ממחלה, היא עשתה כל שביכלתה על מנת להסתיר זאת מהרבי. כששאלו אותה: "יהודים מכל קצווי תבל מאחלים לעצמם כי שמם יוזכר לברכה על ידי הרבי, ואת נמנעת מלספר לו"? השיבה בפשטות: "חשוב לי שלא לגרום לו עגמת-נפש". היא היתה גאה מאד בעבודת שלוחי הרבי ברחבי העולם והיתה מדברת אליהם בהערצה ובהתפעלות ובאהבה אין קץ. כאשר היא צפתה פעם בסרט וידאו של פעילות השלוחים בארץ, ריגש אותה מאוד לראות כיצד למרות הקור ששרר בחוץ השלוחים נסעו בשליחות הרבי ושימחו את החיילים. היא היתה נרגשת מאוד מהקרבתם, גאה בהם ודמעות זלגו מעיניה. למרות שלו רק רצתה היתה זוכה בכבוד מלכים כאשתו של הרבי מליובאוויטש, ברחה הרבנית מכבוד ובכך קיימה את הפסוק "כל כבודה בת מלך פנימה". היא הייתה מקפידה לבצע את קניותיה בחנויות בהם איש לא הכירה כדי שלא ינהגו בה מנהגי כבוד, וכאשר במקרה נחשפה זהותה היא לא שבה לאותה החנות.

לבד מן הבריחה מן הכבוד, היתה לרבנית ענווה בלתי מצויה. פעם, בעת שיחה, אמרה כבדרך אגב: "יש לנו מגש מסבי, הרבי ה"צמח צדק", שדודי זקני הורנשטיין העניק לנו במתנה. אלא שמעולם לא השתמשתי בו להניחו מתחת לפמוטים. שכן, כיצד ראויה אני, אישה פשוטה, להשתמש בדברים שכאלו? אני רק מסתכלת על זה ואז אני מרגישה קשורה למשפחה".

בשבוע האחרון לפני פטירתה היא התקשרה טלפונית אל כל אחד מידידותיה ומקורביה, אפילו כאלו ששהו בארץ אחרת, וניהלה עמם שיחה ממושכת יחסית. לאחר שנפטרה הם הבינו כי כך בחרה הרבנית להיפרד מהם.

בליל כ"א שבט חשה הרבנית חולשה כללית וקראה לרופא, הוא הביע את דעתו שעל הרבנית להתאשפז במרכז רפואי. הרבנית לא הייתה מעוניינת לעשות זאת והרבי ביקש לכנס אסיפת רופאים שיחוו את דעתם.

למחרת בערב, בליל כ"ב בשבט, התכנסו הרופאים בביתה של הרבנית. בטרם החלה האסיפה ציינה הרבנית שמאחר והרופאים הגיעו לאחר יום עבודה ועדיין לא אכלו ארוחת ערב, יש להגיש להם ארוחת ערב ורק לאחר-מכן תתחיל האסיפה. כאשר בתום האסיפה החליטו הרופאים כי מצבה מחייב אישפוז והרבי העניק את הסכמתו, ביקשה הרבנית לשוחח עם הרבי בפרטיות ולאחר-מכן יצאה אל המרכז הרפואי 'קורנל' במנהטן. האוירה במכונית היתה רצינית מעט אך הרבנית לא אהבה זאת. היא החלה לשוחח עם הרופא על בתו שהשתדכה זמן קצר קודם לכן. היא רצתה לדעת כיצד מתקדמות ההכנות לחתונה, אירגון הדירה וכו'.

במרכז הרפואי ניגש אליה אחד הרופאים ושאל אותה את השאלות הסטנדרטיות. תוך כדי שיחה ביקשה הרבנית לשתות כוס מים עליה בירכה "שהכול נהיה בדברו". זמן קצר לאחר-מכן החווירו פניה. "האם את איתנו?" שאל הרופא את הרבנית והיא השיבה בחיוב. הוא המשיך לשוחח עמה אך שוב החווירו פניה, ושוב הוא שאל "את איתנו"? אולם הפעם לא נשמע מענה. הרבנית השיבה את נשמתה לבוראה בליל כ"ב בשבט תשמ"ח (1988).

בהלווייתה של הרבנית שנערכה למחרת השתתפו עשרות אלפי חסידים, גברים ונשים מכל גווני הקשת. בשנים לאחר-מכן נפתחו עשרות מוסדות לנשים ובנות הנושאים את שמה של הרבנית, ואלפי בנות קיבלו את שמה ומתחנכות ברוחה. בכל שנה, בשבוע של יום השנה לפטירתה, נערך בברוקלין שבניו-יורק "כינוס השלוחות העולמי" לזכרה בו מתכנסות שלוחות חב"ד מרחבי העולם לסוף שבוע של התחזקות במשימתן המיוחדת. למעלה מעשרים שנה לאחר פטירתה, דמותה המיוחדת של הרבנית מוסיפה להאיר ולהוות דוגמה לחיקוי עבור הנשים היהודיות ברחבי העולם.

(הרב מנדי קמינקר הוא עורך אתר בית חב"ד
ושליח הרבי לעיר הקנסק, ניו ג'רזי.)

שביבים / שאול שיף

"אל יקנא לבך בחטאים"

ב"ה לסדר המלמה (ראה בסוף המכתב ביאור מילה זו) תרצ"ט באבוב יע"א.

לידידי ש"ב האברך המופלג בתו"י תלמיד ותיק בבית מדרשנו כש"מ שמואל יעקלי נ"י יכונה בערגער מבערטש.

מכתבך קבלתי ויותר ממה שכתבת קראתי מבין שורותיו וראיתי כי דלפה נפשך מתוגה והנך מלא דאגות על העתיד מהיכן ירק זה חי. ולמותר להבינך עד כמה ירדו דבריך אלה אלי לחדרי בטני דכתיבן ודקריין, כי זאת בין תבין ותרגיש בעצמך.

אמנם בכל זאת לא אעצור כח לעבור על דבריך בשתיקה ואוכיחך בתוכחת מגולה מאהבה מסותרת שלא יבהלוך רעיונותיך כלל רק תשים ביטחונך בהשי"ת הזן ומפרנס לכל ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא, הגם כי נותן עול ברזל על האדם להביא טרף לביתו ככתוב וברכך ה"א בכל אשר תעשה, אבל זאת אומרת רק לעניין עשיה והשתדלות ולא להיאנח ולדאוג שהוא ללא יועיל, ואם ידאג אדם כל היום וכל הלילה לא יברא אפילו פרוסה קטנה, אדרבה הוא מבלבל את מחשבתו ומטמטם את לבו מבלי ידע אנה לפנות ומה לעשות, ואלמלא לא ניתן רשות ממעל לעסוק במסחר או במלאכה הלא היה חטא ועוון פלילי להרהר אחרי מידותיו של הקב"ה ולחשוב מחשבת פיגול על המחיה ועל הכלכלה כי אם לישא עין לשמים ולא להושיט אצבע למים קרים, אך כאשר עלה ברצונו הפשוט לשום עול הפרנסה על האדם צריכים משרתיו עושי רצונו לעסוק במסחר וקנין בחריצות והרי הוא ככל עבודת הקודש עליהם, וצריך האדם לעשותה בזריזות ובלב שלם להשלים רצון קונו, אבל הדאגה והיגון מי התיר לך.

ואשר כתבת כי בני גילך שהיו חבריך בימי נעוריך להבלים ולמעשים תעתועים הם השגו חיל ושוכבים אדינרי, אל יקנא ליבך בחטאים, וחוץ ממה שיש לך ב"ה להתהלל עם נחלתך בעמלך בתוה"ק ובספרי מוסר אשר רק בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי, ויפה שורה אחת מבאר מים חיים ומשאר ספרי צדיקים מכל הונם ורכושם אשר בודאי לבם ודעתם רחוק מזה.

אלא אפילו במילי דעלמא אל יעלה עליך רוח הקנאה, כי האדם יראה לעיניים ואינו יודע מטמונותיו של חברו, ומי יודע אם הם אינם מתקנאים בך? האתה יודע רזי עולם כמה דאגות ואנחות הסובבים אותם מכל צד, ואם היו מגלים לפניך מסתורם לא תחפוץ להחליף אותך עמהם גם כי יתנו לך מלא ביתם כסף וזהב. ומלבד זה לא יעלה על לב האדם להתקנא בנחש אשר עפר יאכל ופרנסתו מצויה לו בנקל ובכל מקום שהוא לא יחסר לחמו. אך דנתי אותך לכף זכות כי לעורר רחמים כתבת זאת כאמור לדוד למה יאמרו הגוים וכו'. ואני מסיים סיפא דקרא כל אשר חפץ ה' עשה, וכן יה"ר מלפני אבינו שבשמים להשביע נפש שוקקה ונפש רעבה ימלא טוב ותוושע בקרוב בכלל כל המחכים לישועת ה'.

האותיות בראש האגרת הם ר"ת ה'נני מ'מטיר ל'כם ל'חם מ'ן ה'שמים ישר והפוך והרמז כי עבודת האדם להעלות כל דבר גשמי לשורשו על דרך ישראל מפרנסין לאב"ש וזהו בר"ת ממעלה למטה והפוך בה ממטה למעלה. יען גם זאת הוא בסיוע הלעילא.

כנפש ש"ב הדו"ש באהבה רבה, הק' בן ציון הלברשטאם

(הובא בלוח 'דבר בעתו'). {הכותב הוא האדמו"ר מבובוב הי"ד}

קול תורה

סיפר הרב מפוניבז' אודות הרבנית שלזינגר ע"ה, אשת חבר לרבי יחיאל מיכל שלזינגר זצ"ל (ראש ישיבת 'קול תורה'): בהיות הרב מפוניבז' צעיר לימים, העמיד בפולין כולל לאברכים מופלגים. פעם יצא הרב מפוניבז' אל מחוץ לבניין בשעת לילה מאוחרת, ושם לב כי אישה צעירה מסתובבת מחוץ לבית המדרש, ופוסעת באיטיות קדימה ואחורה סמוך לחלון בית המדרש, כשתינוק קטן בידה. כך במשך שעה ארוכה נראית הייתה מרוכזת וקשובה לקול התורה הבוקע מהחלון. כעבור מספר ימים, משמש לב כי התופעה חוזרת ונשנית, שאל אותה הרב מי היא, מה פשר מעשיה, והאם זקוקה היא לעזרה כלשהי. השיבה האישה: "אני אשתו של רבי יחיאל מיכל שלזינגר, היושב כאן סמוך לחלון, בירכתי בית המדרש. אני באה לכאן כיון שבעלי יוצא מהבית בשעות הבוקר המוקדמות ושב מאוחר בלילה, כך שכמעט ואיננו נפגשים במשך היום. העונג שלי הוא לעמוד מאחורי החלון ולשמוע את הניגון הערב של לימודו... מה גם שרוצה אני כי בני התינוק יקלוט באזניו קול תורה!"

הרב התרגש מאד לשמע דבריה, היות וידע כמה מסירות נפש מגלמת האישה בהתמסרותה לחיי תורה. היא הייתה בת למשפחה מהמבורג שבגרמניה, שם לא מקובל היה להקדיש את כל שעות היום אך ורק ללימוד התורה, אולם אהבת התורה שלה לא ידעה גבולות. לא היה דבר יקר בעיניה יותר מהתעלות בעלה בלימוד התורה. הרב הערים את רצונה לוותר על מנעמי העולם בחיי מותרות ונוחות בגרמניה, ולהסתפק במועט בחיי הצנע של בני תורה. וכשאמרה לו מה מטרת שהותה מחוץ לבית המדרש, אמר לה: "בעלך אכן מתעלה כל העת בלימוד התורה ובקנייניה. אין זה מהנמנע כי ביום מהימים יזכה להקים ישיבה בכוחות עצמו, ולעמוד בראשה לשם ולתפארת. אם וכאשר אכן יזכה להקים ישיבה, אמליץ לו לקרוא לה על שם דבריך-בשם 'קול תורה'". בשנת תרצ"ט, מעט קודם פרוץ מלחמת העולם השנייה, עלה רבי יחיאל מיכל עם בני משפחתו ארצה, ובמסירות נפש הקים את הישיבה הגדולה ישיבת 'קול תורה', המתנוססת עד היום בשכונת 'בית וגן' בירושלים. כאשר שכב רבי יחיאל מיכל על ערש דווי, חולה ומיוסר, אמר בפני אחד המבקרים בימיו האחרונים: "בטוחני כי בניי יגדלו גדולי תורה". כשהלה תמה מנין לו זאת, הרי בנו הגדול נעשה רק כעת בר מצוה, ומהיכן יודע מה ייצא ממנו? השיב לו רבי יחיאל מיכל בבטחה: "יודע אני כמה כוחות השקעתי בהם...". ואכן זכה שבניו תלמידי חכמים שנמנו על מרביצי התורה, ואותו תינוק, אתו התהלכה אימו סמוך לחלונות בית המדרש, ואשר ספג מגיל כה רך את קול התורה, הינו רבי משה יהודה שלזינגר שליט"א, ראש ישיבת 'קול תורה' למעלה מיובל שנים (אוצרותיהם אמלא).

"לפעמים על האדם לדבר אל עצמו"

הרב ד"ר צבי ווינרב היה סגן נשיא ארגון האו,יו, איגוד הקהילות האורתודוקסיות בארצות הברית. בצעירותו עבד כפרופסור לפסיכולוגיה במרילנד, ובנוסף פעל כרב והעביר שיעורים. באמצע שנות השלושים הופיע אצלו משבר 'אמצע החיים'. הוא היה מבולבל בקשר לעתידו: האם עליו להתמקד בלימוד תורה או להקדיש את עיקר זמנו לפסיכולוגיה? האם לעבור לתחום הריפוי הפרטי או לקבל משרה בארגון חברתי באזור מגוריו? ובנוסף התלבט לאיזה מקום לימודים לשלוח את ילדיו, ואם לא די בכך היו לו גם ספיקות באמונה ותהיות פילוסופיות. בקיצור, הוא היה נבוך.

בפברואר 1971 הוא התקשר למשרד המזכירות של הרבי מליובאוויטש והציג את עצמו כ"יהודי ממרילנד" בלי להזכיר את שמו האישי. הוא סיפר על תהיות שונות שמבלבלות אותו והוא לא יודע להיכן לפנות. לפתע שמע את קולו של הרבי על הקו. לאותו קו טלפון הייתה שלוחה במשרדו של הרבי ולפעמים בחר להרים את השפופרת. הרבי אמר למזכיר באידיש: "אמור לו שיש יהודי המתגורר במרילנד והוא יוכל לשוחח עמו. שמו הוא ווינרב".

הוא לא האמין למשמע אוזניו. הוא ידע במאת האחוזים שלא אמר למזכיר את שמו, אך הרבי אמר את שמו: ווינרב!. הוא התקשה להאמין למה ששמע וכאשר המזכיר שאל אותו אם שמע מה אמר הרבי, ענה בשלילה. המזכיר חזר שוב: "יש יהודי במרילנד עמו עליו להתייעץ. שמו הוא ווינרב".

הוא אמר בבלבול: "ווינרב זהו שמי!". ואז שמע את הרבי אומר: "אויב אזוי, זאל ער וויסן אז אמאל דארף מען רעדן צו זיך". - "אם כך, עליו לדעת שלפעמים על האדם לדבר אל עצמו"...

יש לפרש בדרך אפשר, כי הרבי התכוון לומר דבר כזה: אני יכול לפתור עבורך את ספקותיך, אבל אז זה לא יהיה שלך, זה יהיה שלי. אני אתקרב לקב"ה ולא אתה. הדרישה מיהודי היא להתבגר!, לחשוב, לעמול ולמצוא את הכוחות לבחור בדרך הנכונה ומתוך כך להתמסר בעומק הכוחות והחושים.

הצורך העמוק ביותר של האדם הוא ליצור, לצמוח ולהתפתח. האדם נוצר בצלם אלוקים, ולכן הצורך הכי בסיסי שלו הוא להיות בורא ולא נברא. לייצר בעצמו ולא לקבל הוראות מאחרים. ולכן כל עוד יורדת התורה מלמעלה עם מערכת הוראות וחוקים ברורים מתחילה ועד סוף, האדם יהיה לכל היותר עבד כנוע שמציית, אך זה לא יהיה שלו. הדמיונות, החלומות, העולם הפנימי שלו יישארו מחוץ למשחק. איש אינו יכול להתמסר בעומק כשמדובר רק במילוי פקודות.

הרגע בו אדם מתרומם מעמדת חייל לעמדת מפקד, הוא הרגע בו נעשה שותף לחשיבה ומשפיע משהו מעצמו. אז הוא הופך מעמדת שכיר לעמדת שותף. העסק מתחיל לבעור בו מבפנים. הוא חושב, מתייגע, נותן כיוון ונסחף לתוך העניין. ולכן הקב"ה מתעקש שבני אדם יהיו שותפים לתהליך יצירת התורה (על פי כללי האמת שהתורה נדרשת בהם), כי אז יורדת התורה לעולם. היא לא נשארת תורה של האלוקים, אלא הופכת להיות האהבה והתשוקה של בני האדם. זה לא רק משהו שקיבלנו, זה משהו שמבטא אותנו.

[מתוך שיחה של הרב שניאור אשכנזי שליט"א לפרשת משפטים]

הַפַּנצ'ר עַל אֵם הַדֶּרֶךְ שֶׁהוֹבִיל לַדֶּרֶךְ הַנְּכוֹנָה בְּיוֹתֵר!...

הסיפור דלהלן הועתק מהספר 'מתיקות התורה' על 'בראשית' שיצא זה עתה לאור, ומרן הגר"י זילברשטיין שליט"א הקריא את הדברים באחת מדרשותיו. אנחנו מעתיקים את הסיפור כמו שהוא מופיע בספר, עם הניקוד...

אֶחָד מִבַּחוּרֵי הַיְשִׁיבָה הַחֲשׁוּבָה, חַיֵּי תּוֹרָה לוּבְלִין - יְרוּשָׁלַיִם, נִגַּשׁ אֶל רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה הַגָּאוֹן הָרַב מְנַחֵם בָּרוּךְ יאווע שליט"א בַּעַל הַמְּתִיקוֹת, וּבְפִיו סִפּוּר מַדְהִים הַמְּלַמֵּדֵנוּ אֶת הַכֹּחַ הַגָּדוֹל שֶׁיֵּשׁ בַּהִתְנַהֲגוּת בְּדַרְכֵי נֹעַם וּבְמֵאוֹר פָּנִים לְהָשִׁיב יְהוּדִים רְחוֹקִים לְצוּר מַחֲצַבְתָּם, אֲפִילוּ אוֹתָם שֶׁנִּרְאִים כְּאוֹיְבִים הָרוֹצִים בְּרָעָתֵנוּ ח"ו, וְכָךְ סִפֵּר הַבָּחוּר:

בִּימֵי בֵּין הַזְּמַנִּים, נָסַעְתִּי יַחַד עִם חֲבֵרַי מֵהַשִּׁעוּר לְקִבְרֵי הַצַּדִּיקִים שֶׁבַּצְּפוֹן עִם רֶכֶב שָׂכוּר, כַּאֲשֶׁר הַנֶּהָג הָיָה ר' יַעֲקֹב - אָבִיו שֶׁל אֶחָד הַחֲבֵרִים, יְהוּדִי יְרֵא שָׁמַיִם. בַּדֶּרֶךְ עָצַרְנוּ בְּרַמְזוֹר אָדֹם וּלְצִדֵּנוּ בַּנְּתִיב הַסָּמוּךְ עָמַד רֶכֶב שֶׁבּוֹ נָסְעוּ בַּחוּרִים שֶׁאֵינָם שׁוֹמְרֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת, תִּינוֹקוֹת שֶׁנִּשְׁבּוּ, וּמֵרְכָבָם נִשְׁמְעָה תִּזְמֹרֶת לְלֹא מִלִּים אֲבָל בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ תּוֹאֶמֶת אֶת רוּחַ הַיַּהֲדוּת הַטְּהוֹרָה, לָכֵן סָגַרְנוּ אֶת הַחַלּוֹנוֹת.

כַּנִּרְאֶה שֶׁהֵם הִבְחִינוּ בָּזֶה, וְכַאֲשֶׁר הִמְשַׁכְנוּ בִּנְסִיעָה הֵם נָסְעוּ לְפָנֵינוּ וְהִפְרִיעוּ לָנוּ. ר' יַעֲקֹב נִסָּה לַעֲקֹף אוֹתָם, אַךְ מִכְּיוָן שֶׁרָאָה שֶׁהַדָּבָר יָכוֹל לְגָרֹם סַכָּנָה, נִמְנַע שׁוּב מִלְּנַסּוֹת זֹאת, וְהֵם הִמְשִׁיכוּ לְהַפְרִיעַ לָנוּ בְּכָל מִינֵי דְּרָכִים, כְּמוֹ נְסִיעָה אִטִּית בְּכַוָּנָה, וְכַדּוֹמֶה.

ר' יַעֲקֹב חִכָּה לָרֶגַע שֶׁיּוּכַל לְהַפְסִיק אֶת אִי הַנְּעִימוּת הַזֹּאת, וְכֵיוָן שֶׁעָבַרְנוּ לְיַד תַּחֲנַת דֶּלֶק הוּא נִכְנַס לְשָׁם אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיִינוּ צְרִיכִים לְתַדְלֵק אֶת הָרֶכֶב, אֶלָּא בְּמַטָּרָה לִמְנוֹעַ הַמְּרִיבָה עִם אוֹתָם נוֹסְעִים, אַךְ הַדָּבָר לֹא הוֹעִיל...

הֵם הִסְתּוֹבְבוּ עִם הָרֶכֶב וְנִכְנְסוּ גַּם לְתַחֲנַת הַדֶּלֶק. חָשַׁשְׁנוּ שֶׁלֹּא נַגִּיעַ חָלִילָה לְאֵי נְעִימוּת אִתָּם, לָכֵן ר' יַעֲקֹב הֶחֱנָה אֶת הָרֶכֶב בַּצַּד, וְלִפְנֵי שֶׁהֵם יָצְאוּ מֵרִכְבָּם יָצָאנוּ מֵהָרֶכֶב וּפָנִינוּ לְפִנַּת מִסְתּוֹר. שָׁם ר' יַעֲקֹב חִזֵּק אוֹתָנוּ בְּמִדּוֹת טוֹבוֹת וְלִמֵּד אוֹתָנוּ שֶׁגַּם אִם הֵם חָלִילָה יַגִּיעוּ אֵלֵינוּ, נָזֶהֵר שֶׁלֹּא נְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם, וּנְבַקֵּשׁ אֶת סְלִיחָתָם אִם פָּגַעְנוּ בָּהֶם.

כַּעֲבוֹר כְּעֶשֶׂר דַּקּוֹת ר' יַעֲקֹב יָצָא מֵהַפִּנָּה, וְכֵיוָן שֶׁרָאָה שֶׁהֵם נָסְעוּ מֵהַמָּקוֹם, קָרָא לָנוּ וְעָלִינוּ חֲזָרָה לָרֶכֶב. וְאָז... ר' יַעֲקֹב נָסַע מֻטָּר אֶחָד קָדִימָה, וְשָׁמַעְנוּ פִּיצוּץ בַּגַּלְגַּלִּים... יָצָאנוּ וְנוֹכַחְנוּ לִרְאוֹת כִּי שְׁנֵי הַגַּלְגַּלִּים הִתְפּוֹצְצוּ... מִיָּד הֵבַנּוּ שֶׁאוֹתָם בַּחוּרִים הִשְׁאִירוּ לָנוּ מִכְשׁוֹל, רָאִינוּ שֶׁהֵם הִשְׁאִירוּ לָנוּ בְּרָגִים צָמוּד לַגַּלְגַּלִּים שֶׁעָשׂוּ לָנוּ אֶת הַפַּנְצֶ'ר הַזֶּה...

לִי וְלַחֲבֵרַי הָיָה נִסָּיוֹן גָּדוֹל לְדַבֵּר בִּגְנוּתָם שֶׁל אוֹתָם בַּחוּרִים שֶׁהִתְנַכְּלוּ אֵלֵינוּ, אַךְ מִכְּיוָן שֶׁהָיִינוּ בְּמִחְצָתוֹ שֶׁל ר' יַעֲקֹב יְרֵא הַשָּׁמַיִם, לֹא הֵעַזְנוּ לְהוֹצִיא שׁוּם הֶגֶה שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע. לְמַעֲשֶׂה, לֹא יָכֹלְנוּ בְּקַלּוּת לְתַקֵּן אֶת הַפַּנְצֶ'ר כִּי הָיָה לָנוּ רַק גַּלְגַּל אֶחָד חִלּוּפִי, וְלָכֵן נָבוֹכְנוּ מְאֹד. אַךְ מִיָּד ר' יַעֲקֹב הוֹרָה לָנוּ לְהַכְנִיס לָרֶכֶב כְּדֵי לִשְׁתּוֹת וְלִשְׁמֹעַ מַשֶּׁהוּ.

שָׁמַעְנוּ בְּקוֹלוֹ, וְאַחֲרֵי שֶׁשָּׁתִינוּ הוּא אָמַר: 'אֲנִי רוֹצֶה לְסַפֵּר לָכֶם מַשֶּׁהוּ. בְּהִיוֹתִי יֶלֶד בֶּן שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה נוֹלַד לִי אָח. אָבִי הָלַךְ לְבֵית הַחוֹלִים לְבַקֵּר אֶת אִמִּי, וּבִקֵּשׁ מִמֶּנִּי לִשְׁמוֹר עַל אָחִי וַאֲחוֹתַי לְמֶשֶׁךְ שָׁעָתַיִם. תּוֹךְ כְּדֵי שְׁמִירָתִי עַל הַיְלָדִים שָׁמַעְתִּי דְּפִיקוֹת מַבְהִילוֹת בַּדֶּלֶת, הִסְתַּכַּלְתִּי בַּ'קוּקֶעֶר' (עֵינִית) וְרָאִיתִי אֶת הַשָּׁכֵן הַמְּבֻגָּר שֶׁגָּר מֵעָלֵינוּ. מִיָּד פָּתַחְתִּי וְרָאִיתִי אֶת פָּנָיו חֲבוּלוֹת מְאֹד, וְדָם רַב זָב לוֹ

מֵהָאַף וּמִמְּחָטוֹת מְלֵאוֹת דָּם בְּיָדוֹ.

הוּא דָּפַק אֶצְלָנוּ מִשּׁוּם שֶׁאָבִי עָסַק בְּעֶזְרָה רִאשׁוֹנָה וְהוּא מַגִּישׁ עֶזְרָה. אָכֵן הוּא שָׁאַל מִיָּד 'אֵיפֹה אַבָּא? אֲנִי צָרִיךְ טִפּוּל'. הִתְחַלְתִּי לְגַמְגֵּם מִבְּהָלָה, וְאָמַרְתִּי 'אַבָּא בְּבֵית הַחוֹלִים'. הַשָּׁכֵן נֶאֱנָח מִכְּאֵב וְאָמַר 'מַה עוֹשִׂים?!'

מִיָּד אָזַרְתִּי אֶת מָתְנַי וְהֶחְלַטְתִּי לְטַפֵּל בּוֹ בְּעַצְמִי. אָמַרְתִּי לוֹ: 'רָאִיתִי אֶת אַבָּא כְּבָר הַרְבֵּה פְּעָמִים אֵיךְ הוּא מְטַפֵּל בַּאֲנָשִׁים, וּבְעֶזְרַת ה' אֲנִי אֲטַפֵּל בְּךָ!' הוּא קָצַת הִסֵּס וְאָמַר 'אַתָּה בָּטוּחַ שֶׁאַתָּה יוֹדֵעַ אֶת הַמְּלָאכָה?', אָמַרְתִּי לוֹ 'כֵּן!'

הוּא נִכְנַס לְבֵיתֵנוּ וְחָבַשְׁתִּי אֶת פָּנָיו עִם הַמִּשְׁחוֹת וְהַ'יוֹד' שֶׁאַבָּא שֶׁלִּי הָיָה רָגִיל לָשִׂים בְּכָאֲלוּ מַצָּבִים, וּלְסִיּוּם הֵבֵאתִי לוֹ כּוֹס מַיִם לִשְׁתּוֹת. הוּא כָּל כָּךְ שָׂמַח וְהִנִּיחַ אֶת יָדוֹ עַל רֹאשִׁי וּבֵרַךְ אוֹתִי מִכָּל הַלֵּב, 'יְהִי רָצוֹן שֶׁלֹּא יֵאָרַע לְךָ שׁוּם תַּקָּלָה וְצַעַר, וְאִם כְּבָר תֵּאָרַע לְךָ אֵיזוֹ תַּקָּלָה וְצַעַר, יְהִי רָצוֹן שֶׁהִיא מִיָּד תִּתְהַפֵּךְ לְךָ לְטוֹבָה, כְּמוֹ שֶׁחִלַּצְתָּ אוֹתִי כָּעֵת מִצַּעֲרִי'.

שָׂמַחְתִּי מְאֹד מִבִּרְכָתוֹ, כִּי הִכַּרְתִּי אוֹתוֹ שֶׁהוּא אָדָם טָהוֹר לֵב וְיָרֵא שָׁמַיִם גָּדוֹל, וּמֵעוֹלָם לֹא שָׁמַעְתִּי אוֹתוֹ כּוֹעֵס וּמִתְלוֹנֵן, וְהָיִיתִי בָּטוּחַ שֶׁבְּוַדַּאי בִּרְכָתוֹ מִתְקַבֶּלֶת בַּשָּׁמַיִם. הוֹדֵיתִי לוֹ וְהוּא הוֹדָה לִי וְנִפְרַדְנוּ לְשָׁלוֹם. מִכַּיָּן שֶׁלֹּא הָיָה מָצוּי אָז מַכְשִׁירֵי טֶלֶפוֹן לֹא יָכֹלְתִּי לְסַפֵּר זֹאת לְאָבִי, וְחִכִּיתִי שֶׁהוּא יַגִּיעַ הַבַּיְתָה. כְּשֶׁהוּא הִגִּיעַ, סִפַּרְתִּי לוֹ אֶת מַה שֶּׁאֵרַע, וּמִיָּד הוּא הִזְדָּרֵז לַעֲלוֹת אֶל הַשָּׁכֵן וְרָאָה שֶׁעָשִׂיתִי אֶת הַמְּלָאכָה טוֹב.

אָבִי שָׂמַח מְאֹד עַל שֶׁזָּכִיתִי לַעְזֹר לִיהוּדִי בְּעֵת צָרָתוֹ, וְאַף הוּא בֵּרַךְ אוֹתִי בְּרָכָה דּוֹמָה מְאֹד לִבְרָכַת הַשָּׁכֵן. הִתְפַּעֲלְתִּי מְאֹד מִכָּךְ, וְסִפַּרְתִּי לְאָבִי שֶׁבְּדִיּוּק אוֹתָהּ בְּרָכָה בֵּרְכָנִי הַשָּׁכֵן. אָבִי אָמַר לִי: 'נוּ, בְּוַדַּאי תִּתְקַיֵּם בְּךָ הַבְּרָכָה!' 'כָּעֵת', סִיֵּם ר' יַעֲקֹב, 'בְּוַדַּאי הַמִּכְשׁוֹל וְהַצַּעַר שֶׁנַּעֲשָׂה לָנוּ יִתְהַפְּכוּ לְטוֹבָה'.

עָנִינוּ 'אָמֵן', וְכַעֲבֹר מִסְפַּר שָׁנִיּוֹת אָנוּ שׁוֹמְעִים צְפִירוֹת מֵאֲחוֹרֵינוּ. הָיָה זֶה לֹא אַחֵר מֵאֲשֶׁר הָרֶכֶב שֶׁל אוֹתָם בַּחוּרִים שֶׁעָשׂוּ לָנוּ אֶת כָּל הַצַּעַר. הֵם עָצְרוּ לְיָדֵנוּ, בַּתְּחִלָּה חָשַׁשְׁנוּ שֶׁהֵם אוּלַי עוֹד רוֹצִים לְהִתְנַכֵּל אֵלֵינוּ, אֲבָל הֵם יָצְאוּ מֵהָרֶכֶב כְּשֶׁכּוּפוֹת עַל רֹאשָׁם, וְנִגְּשׁוּ אֵלֵינוּ...

עַל פְּנֵיהֶם הָיָה נִכָּר שֶׁהֵם מִתְחָרְטִים עַל מַעֲשֵׂיהֶם, וּכְשֶׁפָּתַחְנוּ אֶת הַחַלּוֹנוֹת הֵם הֵחֵלּוּ לְהִתְנַצֵּל וּלְבַקֵּשׁ סְלִיחָה, וְכָךְ הֵם סִפְּרוּ: 'אֲחֵרֵי שֶׁעָשִׂינוּ זֹאת נָסַעְנוּ מַהֵר, וּלְפֶתַע עָבְרָה בַּנָּתִיב שֶׁמּוּלֵנוּ מַשָּׂאִית כְּבֵדַת מִשְׁקָל בְּיוֹתֵר בְּסִיבּוּב חַד בְּמְהִירוּת, וְהִתַּחְכְּכָה בְּרִכְבֵּנוּ וְכִמְעַט מָחֲצָה אֶת כֻּלָּנוּ לְמָוֶת. מִיָּד הֵבַנּוּ שֶׁהַדָּבָר נַעֲשָׂה לָנוּ מִפְּנֵי שֶׁהִצַּקְנוּ וְהִזַּקְנוּ לָכֶם, וְהֶחְלַטְנוּ לָשׁוּב אֲלֵיכֶם וּלְבַקֵּשׁ אֶת סְלִיחָתְכֶם לְתַקֵּן אֶת מַה שֶּׁהִזַּקְנוּ'...

ר' יַעֲקֹב לֹא הִזְדָּרֵז לְבַקֵּשׁ לְתַקֵּן אֶת הַפַּנְצֶ'רִים. הוּא הֵחֵל לְשַׁבֵּחַ אוֹתָם, וְאָמַר: 'רַק יְהוּדִים שָׂדַם שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ זוֹרֵם בְּעוֹרְקֵיהֶם יִתְנַהֲגוּ כָּךְ. הָא! אֵיזֶה קִדּוּשׁ ה'! אַשְׁרֵיכֶם!' הַבַּחוּרִים הַלָּלוּ הִתְרַגְּשׁוּ כָּל כָּךְ וְאָמְרוּ 'רַבִּי! תֹּאמַר לָנוּ אֵיזוֹ מִצְוָה אַתָּה רוֹצֶה שֶׁנְּשַׁמֵּר וּבַעֲבוּרָךְ נִשְׁמֹר אוֹתָהּ!'

{מתוך הירחון "קול ברמה" בעריכת ר' משה מיכאל צורן הי"ו}

גאולה מתוך מעשים טובים

/ הרב שמעון ממן שליט"א

"וכי ימכור איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים, אם רעה בעיני אדוניה אשר לא יעדה לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה. ואם לבנו ייעדנה כמשפט הבנות יעשה לה... מבאר רבינו אור החיים הקדוש ע"ד הרמז, "וכי ימכור איש" זה הקב"ה הנקרא איש, "את בתו" היינו בני ישראל "לאמה" כלומר לגלות בה אנו נמצאים עתה, שאינה לאומה אחת אלא לכל שבעים אומות, וראויים לשם אמה. ולכן גם בבוא גאולתנו, כבר קנתה האומה שם עבדות. לכן הבטיח ה' כי הגאולה העתידה, לא תהיה כדרך אשר הוציאנו ה' ממצריים מבית עבדים, אלא בניסים מופלגים ומפורסמים בכל העולם כולו. וזהו שאמר "לא תצא כצאת העבדים" הרמוזים בתורה לעיל (כ,ב) "אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" שאז לא הפליא ה' את מופתיו אלא באומה אחת, ולעתיד לבוא יפלה ה' בכל האומות.

"אם רעה בעיני אדוניה" יבואר ע"פ מה שכתוב בזוה"ק, שאם גאולת ישראל תהיה ע"י מעשיהם הטובים, יבוא גואל בעמוד אש מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. ואם תבוא הגאולה לצד הקץ, הגם שאין ישראל ראויים לגאולה, יבוא הגואל עני ורוכב על חמור. וזהו אומרו "אם רעה בעיני אדוניה" שאין סיבת גאולת ישראל לצד מעשיהם הטובים, אלא בגלל שהגיע הקץ. "אשר לא יעדה" כלומר שקצב ה' ליעדה ולגואלה מן הגלות, הגם שרעה היא במעשים. "והפדה" אמת היא שיגאל אותנו ה', כי כבר הגיע הקץ. אך אינו דומה גאולת ישראל מתוך מעשים טובים, אשר גרמו לכלות את הגלות ולהביא את הגאולה, לגאולתן מצד שהגיע הקץ.

ואמר "לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה" כלומר הגם שלא יהיו בני ישראל לגאולה עקב מעשיהם הרעים, מ"מ לא תהיה הגלות עולמית אלא "קץ שם לחושך". "ואם לבנו ייעדנה" כאן רמז על גאולת ישראל על ידי מעשיהם הטובים, כי כשעושים רצון ה' נקראים בנים למקום. "כמשפט הבנות יעשה לה" לרמז בא, על הפלגת השמחה והשעשוע עם בני ישראל, ואור השכינה אשר עתיד להתפשט על הצדיקים.

ומכאן התעוררות לחיזוק הלבבות, כי אע"פ שהגלות מתארכת מיום אל יום ומשנה לשנה, אין לנו להתייאש חלילה אלא אדרבה להתחזק ולהאמין, שבקרוב ממש נצא מן הגלות לגאולה= לאור גדול. והגם שבכל אופן יגאלנו הבורא ית"ש, מ"מ צריך כל אחד להשתדל לתקן מעשיו וליישר את דרכיו, כדי שנזכה לגאולה השלימה מתוך מעשינו הטובים ולא בגלל שהגיע הקץ. כי כאשר הגאולה באה מתוך מעשים הטובים של בני ישראל, ישתעשעו הנשמות ויזכו ליהנות מאור השכינה.

בעל שו"ת ישכיל עבדי

חכם עובדיה הדאיה נולד לאביו חכם שלום הדאיה בארם צובא, היא חלאב שבסוריה, בכ"ז בטבת תר"ן. בשנת תרנ"ה, בהיותו בן חמש, עלתה משפחתו לישראל והשתכנה בירושלים.

חכם עובדיה הדאיה החל ללמוד בתלמוד תורה 'דורש ציון', ובהמשך למד אצל חכם שלום בוחבוט, ועם אביו חכם שלום הדאיה, ורבותיו חכם יצחק אלפיה ואצל חכם יצחק שרים.

חכם עובדיה הדאיה הצטרף לישיבת המקובלים 'בית א-ל' ברובע היהודי. הוא לימד בישיבת 'פורת יוסף' ומסר שיעורים בשכונת 'אהל משה' בירושלים.

בשנת תרצ"ט מונה לדיין בפתח תקווה, עבר לגור שם, ונחשב לרבה של העיר, אף כי לא מונה באופן רשמי. בשנת תשי"א נבחר כחבר בית הדין הגדול בירושלים, וחזר לעירו ירושלים. בירושלים יזם את חידוש לימודי הקבלה בישיבת בית אל, שנחרבה במהלך שנת תש"ח. בשנת תשי"ח הישיבה נוסדה מחדש במערב העיר, בשכונת 'גיע כפיים'.

חכם עובדיה הדאיה כנס את כתביו בספרים: שו"ת 'ישכיל עבדי' - חיבור בן שמונה כרכים על ארבעת חלקי השולחן ערוך; 'דעה והשכל' - אוסף תשובות בענייני קבלה, נדפס בתוך כרכי 'ישכיל עבדי'; 'ויקח עובדיהו' - דורשים בן ארבעת הכרכים; 'עבד המלך'- חידושים על הרמב"ם; ו'עבדא דרבנן' - חידושים על התלמוד.

חכם עובדיה הדאיה נפטר, בשבת פרשת יתרו, כ' שבט תשכ"ט. הוא נקבר בהר המנוחות בירושלים.

גודל שבח פירות ארץ ישראל

כתב בשו"ת ישכיל עבדי, כי הדבר ברור שפירות ישראל יש להם עדיפות מצד קדושתן, שהם גדלו בקדושה וטהרה, שהרי אויר ארץ העמים ועפרו טמא כידוע, וא"כ כשגדל הפרי בעפר ואויר ארץ העמים הרי גדל בטומאה, לא כן אויר ארץ ישראל ועפרה הוא טהור וקדוש, והרי מצינו בגמ' דכתובות רבי מנשק כיפי דעכו, ר"ח בר גמדא מגנדר בעפרא שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו, ובמד"ר פ' מסעי נאמר חביבה עלי ארץ ישראל יותר מכל, וכן מוציאין מנוה יפה של חו"ל לנוה רעה של א"י, ומכיון שכ"כ גדלה מעלתה וקדושתה, הרי ודאי עלינו להקדימה בכל מיני ענינים, דוגמת מה שמצינו בכהן, שמכיון שהבדילן הקב"ה בקדושתן משאר שבטים מצווים אנו להקדימן לכל דבר שבקדושה. ואם עפר הדומם הוא חביב כ"כ, מכ"ש הצומח המעולה והדומם, בודאי שעלינו לחבבו משאר צומח שבחו"ל הגדל בטומאת העמים, ודבר זה פשוט וברור לכל.

(שו"ת ישכיל עבדי - ח"ו או"ח סי' כ"א אות ג)

בסוד שיח
כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

עריכה גרפית - גיל ויין

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדוא"ל: besod@013net.net